

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

В статті розглядаються організаційно-педагогічні аспекти роботи іщ професійного самовизначення соціального педагога в школі з старшими підлітками. Визначено педагогічні умови що сприяють професійній орієнтації молоді в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

In the article gives organization and pedagogical aspects of professional orientation of the professional activity of a social worker in the process of working with youth in the schools of Ukraine.

Вступ

Соціальна робота з молоддю в Україні реалізується за складних умов політичних та економічних змін нашого суспільства: гострота проблем молоді і дитинства постійно зростає. Причини цього слід шукати не лише в тих сучасних соціальних процесах, які відбуваються в Україні сьогодні, а в її історії, у тих принципах соціальної, освітньої, молодіжної політики, що впроваджувались за роки незалежності нашої держави.

Нині значно ускладнився процес соціалізації молодого покоління. Кризовий стан процесу соціального становлення молоді людини сьогодні спричинено зміною виробничої сфери, формуванням нових економічних умов, відносин, змін у системі зайнятості молоді, її стабільного економічного забезпечення. На вирішення цих молодіжних проблем спрямовано ряд програм державної соціальної політики, зокрема, система професійної орієнтації підростаючого покоління.

Відповідно до законодавчо-нормативної бази, ефективній реалізації програм соціальної молодіжної політики України має сприяти соціальний педагог, який здійснює соціальний вплив на дітей та молодь через соціальні інститути суспільства, зокрема освіту.

Основою соціально-педагогічної роботи є визнання людини найвищою цінністю. Соціальний педагог орієнтує свою діяльність не на одночасну допомогу всім категоріям дітей та молоді, а на конкретну допомогу дитині, що потребує опікування з боку держави. Одне із головних завдань соціального педагога це навчити молоду людину бути самодостатньою у вирішенні особистих проблем, створити умови і гарантії для її всебічної самореалізації в суспільстві. Важливе місце в цьому аспекті займає система профорієнтації в середніх навчальних закладах. Оскільки сучасний випускник школи повинен не тільки вміти обирати майбутню професію, а й бути психологічно готовим до перекваліфікації, проявляти економічну активність, вміти само реалізовуватися в іншій площині суспільної праці тощо.

Сьогодні перед педагогічною теорією і практикою стоїть важливе й актуальне завдання – подолати віддаленість системи підготовки учнівської молоді до професійної діяльності та професійного самовизначення від реальних потреб ринкової економіки.

Одним із засобів розв'язання цієї проблеми є організація профорієнтаційної діяльності в школах під керівництвом штатного соціального педагога. Оскільки результатом професійного самовизначення є свідомий вибір майбутньої професії, то допомога учням у цьому з боку соціального педагога передбачає необхідність спеціальної організації системи професійної орієнтації учнівської молоді засобом створення центру профорієнтації в кожній школі.

Професійна орієнтація – це система заходів щодо активного, свідомого, професійного й мобільного самовизначення та становлення особистості з урахуванням її можливостей та індивідуальних особливостей і кон'юнктури ринку праці.

Під професійним самовизначенням слід розуміти не одноразовий вибір професії а перманентний процес самопізнання, формування інтересів основних та резервних професійних намірів, професійної перспективи, визначення напрямів перекваліфікації. Що триває всі етапи навчальної та трудової діяльності людини.

Профорієнтаційна робота соціального педагога передбачає формування в учнівській молоді професійної перспективи – розгорнутих у часі життєвих планів, спрямованих на вибір професії і ствердження себе як суб'єкта професійної діяльності.

Основою професійного самовизначення є самопізнання та об'єктивна самооцінка індивідуальних особливостей, порівняння своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами професій та кон'юктурою ринку праці.

Отже, на наш погляд, щоб підготувати молоду людину до професійного самовизначення соціальному педагогу потрібно:

- Сформуванню установки на власну активність та самопізнання як основу професійного самовизначення;

- Ознайомити із світом професій, кон'юнктурою ринку праці, правилами вибору професії;
- Забезпечити самопізнання та формування «образу Я» як суб'єкта професійної діяльності;
- Сформувати вміння аналізувати види професійної діяльності з урахуванням спорідненості їх за психологічними ознаками й подібністю вимог до людини;
- Виробити вміння порівнювати «образ Я» з вимогами професій до особистості та кон'юнктурою ринку праці, створити на цій основі професійний план і постійно його перевіряти;
- Створити умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності організацією професійних проб;
- Забезпечити розвиток професійно важливих якостей особистості;
- Сформувати мотивацію і психологічну готовність до зміни професії і переорієнтації на нову діяльність;
- Виховувати загальнолюдські та загально професійні якості й розумні потреби.

Професійна орієнтація учнівської молоді є інтегральною системою, що поєднує процеси аналізу професії, діагностики якостей особистості, самоаналізу, професійних проб, вибору конкретної професії. Вона в усіх навчально-виховних закладах закладається в змісті навчальних дисциплін та навчально-виховних заходів педагогічних колективів.

Щоб профорієнтація давала бажані результати, вона повинна проводитися послідовно й мати безперервний характер. Тому, її умовно поділяють на два періоди: допрофесійний і професійний, що включають ряд етапів. На кожному з етапів реалізуються практично всі розглянуті вище компоненти професійної орієнтації. Специфіка етапів визначається передусім віком індивідів і особливостями навчальних закладів.

Допрофесійний період охоплює початковий, ознайомлювально-пошуковий і базовий (визначальний) етапи.

Початковий етап: дошкільний вік, 1 – 4 класи передбачає ознайомлення дітей з деякими професіями; формування поваги до трудючих, емоційно забарвленого, позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності, інтересу до пізнання власної особистості; діагностику задатків, створення умов для реалізації здібностей дітей, проведення з батьками консультацій щодо розвитку їх дітей. Результатом є сформоване позитивне ставлення до себе, праці, суспільства, професійної діяльності й навколишнього середовища.

Ознайомлювально-пошуковий: 5 – 7 класи. Передбачає формування ціннісних орієнтацій, мо-

тивації самопізнання, установку на власну активність в професійному самовизначенні; систематичне ознайомлення з найпоширенішими професіями; формування вмінь самооцінки, самоаналізу з метою усвідомлення власної професійної спрямованості; консультування щодо вибору профілю подальшої освіти (навчальні заклади, факультативи, гуртки, секції); результатом є вибір напряму продовження освіти в старших класах та сфери самореалізації.

Базовий (визначальний): 8 - 9 (8 - 11) класи. Передбачає вивчення наукових основ вибору професії (класифікаційні ознаки професії, їх вимоги до людини та спорідненість за психологічними ознаками, основні професійно важливі якості, правила вибору професії); оволодіння методами самопізнання, самооцінки розвитку індивідуально професійно важливих якостей; формування вмінь порівнювати вимоги професій з власними можливостями та кон'юнктурою ринку праці; створення умов для професійної проби в різних видах професійної чи наближеної до професійної діяльності; консультування щодо вибору професії та навчального закладу; формування психологічної готовності до становища професійно незайнятого і в майбутньому до зміни професії. Результатом є сформованість особистісного значущого сенсу вибору професії, стійкої професійної спрямованості (професійні наміри, плани, професійна перспектива), психологічна готовність до становища незайнятого і зміни професійної діяльності та переорієнтації на нову діяльність.

Професійний період включає етапи професійного навчання та адаптації до умов професійної діяльності чи переорієнтації на нову діяльність.

1. Професійне навчання (професійний навчальний заклад 10 - 11 класи при наявності професійної підготовки) передбачає оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками; адаптацію до навчального закладу й нового соціального статусу; формування професійної мобільності, готовності продовжити професійну освіту й самовдосконалення, розвиток професійно важливих якостей, уточнення професійної перспективи. Результатом є конкурентноспроможний на ринку праці спеціаліст, готовий до активної професійної діяльності й переорієнтації на нову діяльність.

2. Адаптація (професійна діяльність чи переорієнтація на нову діяльність) передбачає створення умов для професійного зростання, повноцінної самореалізації потенційних сил особистості в професійній діяльності, адаптації до трудового колективу, професії і нового соціального статусу; у разі втрати роботи – профорієнтація на нову професійну діяльність і перехід від однієї про-

фесії до іншої на основі набутих професійних якостей, найважливіших особистісних і суспільних цінностей. Результатом є повноцінна реалізація потенцій особистості в професійній діяльності, а в разі потреби оволодіння новою професією.

Для успішної реалізації змісту профорієнтаційної роботи соціальними педагогом на всіх її етапах треба додержувати ряду умов. насамперед, робота має ґрунтуватися на гуманізації, демократизації, забезпечувати пріоритети інтересів особистості та загальнолюдських цінностей, створювати умови для реалізації потенційних сил індивіда, його потреб і запитів. Самостійність, свідомість активність, свобода професійного самовизначення особистості забезпечується формуванням образу «Я» як суб'єкта майбутньої професійної діяльності на основі широкої і вірогідної інформації про світ професій, кон'юнктуру ринку праці, створення умов для самопізнання, оцінки і розвитку здібностей людини. Проведення ранньої діагностики та створення умов індивідуального і диференційованого навчання дають можливість виявити здібних і талановитих осіб, сприяти розвитку їх здібностей.

Для організації професійних проб у різних видах діяльності має функціонувати широка мережа МНВК, навчальних майстерень, цехів, гуртків, секцій, студій, клубів.

Соціальний педагог має виконувати координуючу функцію у профорієнтаційні роботи в середніх навчальних закладах залучаючи до співпраці: служби зайнятості, освіти, виробництва, громадськості тощо. Для додержання наступності профорієнтаційної роботи вона повинна мати «наскрізний» характер, що охоплюватиме в навчальних і поза навчальних закладах з урахуванням їх специфіки.

Підготовка спеціалістів для профорієнтаційної роботи має бути випереджальною. Цього можна досягти введенням до навчальних планів спеціальних предметів профорієнтаційного циклу. Додержання мобільності і прогностичності системи профорієнтації забезпечується врахуванням у роботі змін, які відбуваються і відбудуться в світі професій і кон'юнктури ринку праці.

Врахування традицій, етнічних особливостей, специфіки світу професій кон'юнктури ринку праці конкретного регіону досягається функціонуванням регіональних центрів професійної орієнтації, які мають необхідну інформацію.

Для вироблення загальних вимог щодо розробки інформаційного й апаратного забезпечення і критеріїв їх оцінки створюється інформаційно-діагностична мережа на базі сучасних інформаційних технологій.

Система профорієнтації молоді не може функціонувати без нормативно-правового обґрунтування. Для цього розробляються закони, правові акти, посадові інструкції, які визначають функції, права та обов'язки всіх суб'єктів профорієнтаційної роботи.

Для проведення контролю та визначення ефективності профорієнтаційної роботи треба розробити комплекс критеріїв оцінки діяльності суб'єктів профорієнтації різних рівнів.

Розглянуті теоретичні підходи до побудови системи профорієнтаційної роботи з молоддю з урахуванням запропонованих напрямів, змісту і зазначених умов дають змогу ефективно і економічно розв'язувати питання свідомого вибору професій і розподілу трудових ресурсів країни в умовах ринкової економіки.

Література

1. *Педагогічне управління професійним самовизначенням учнівської молоді: [методичний посібник / ред. М. П. Тименко]* – К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2001. – 153 с.
2. *Соколова И. Б. Проблемы профессионального самоопределения учащейся молодежи / И. Б. Соколова // Профессиональное образование. – 2000. – №1. – С. 27-28.*
3. *Профориєнтаційна робота психолога / [упоряд. Гончаренко]. – К. : Шкільний світ, 2007. – 128 с.*
4. *Зміст і форми профориєнтації учнів 5 - 9 класів у процесі трудового навчання: [метод. рекомендац. / М. П. Тименко, О. В. Осипов, В. М. Тименко]. – К. : – 2000. – 56 с.*

